

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Кримінальний процес»

обов'язкових компонент

**освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузь знань 26 «Цивільна безпека», спеціальність 262 Правоохоронна
діяльність (правоохоронна діяльність)**

за темою: «Засади кримінального провадження»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін (протокол № 1 від
від 29.08.2023)

Розробник:

1. Викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Матус В.В.

Рецензент:

1. Заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Науменко К.С.;

ПЛАН ЛЕКЦІЙ:

1. Поняття, значення і класифікація засад кримінального провадження.
2. Засади кримінального провадження та їх зміст.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна та наукова література:

1. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Нац. юрид ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків. Право. 2019. 584 с.
2. Досудове розслідування: навч.посіб./Р.І. Благута, А.-М.Ю. Ангеленюк, Ю.В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю.А. Комісарчук, А.Я. Хитри; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 599 с.
3. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України : наук.-практ. осіб. / за заг. ред. А.В. Столітній; уклад.: А.В. Столітній, С.В. Шмаленя, Я.А. Соколова-Височина та ін. Харків. Право. 2019. 185 с.
4. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків. 2017. 407 с.
5. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, В.В. Романюк та ін.; за заг.ред. О.О. Юхна; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Ф-т № 1, Каф. кримін. процесу та орг. досуд. слідства. Харків : ХНУВС, 2018. 155с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4400>. (дата звернення 30.08.2023)
6. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування: метод. рекомендації./ «Право-Justice»; [уклад.: М.І. Пашковський, Є.О. Крапивін, В.В. Яворська, М.М. Постоловська, Д.О. Коваль, М.І. Слободянюк, Ю.Л. Белоусов, С.М. Атаманчук, Д.Л. Лисенко, А.Л. Лещенко, С.І.

Петренко, Р.Я. Циб]. – К.: Вид-во «Право-Justice», 2023. – 104 с.

7. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: метод. рекомендації./ «Право-Justice»; [уклад.: М.І. Пашковський, Є.О. Крапивін, В.В. Яворська, М.М. Постоловська, Д.О. Коваль, А.В. Павлюк, Ю.Л. Белоусов, С.М. Атаманчук, Д.Л. Лисенко, А.Л. Лещенко, С.І. Петренко]. – К.: Вид-во «Право-Justice», 2023. – 108 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія / За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О.О. Юхна. Харків : Панов, 2015. 240 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»).
2. Абламський С. Є. Особливості здійснення тимчасового доступу до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 239–245.
3. Бондаренко О. О. Окремі питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. №. 3 (78). С. 51–59.
4. Бубир В. Ю., Глобенко Г. І., Юхно О. О. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні: навч. посіб. Харків: НікаНова, 2015. 192 с.
5. Вакулік О. А., Азаров Ю. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : навчальний посібник. К. «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
6. Глобенко Г. І. До питання відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому у кримінальному процесі України. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 71–75.
7. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.
8. Даль А. Л., Абламський С. Є. Тримання під вартою як запобіжний захід у кримінальному провадженні: монографія / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків: ХНУВС; Панов, 2017. 238 с.
9. Даниленко А. В. Окремі питання застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2017. № 3, ч.1. С.205–208.
10. Єна І. В. Кримінальна процесуальна компетенція прокурора у досудовому провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20 с.
11. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2017. 618 с.
12. Коровайко О. І. Міжнародні стандарти кримінального судочинства в судовому провадженні України : монографія. Харків : Панов, 2016. 496 с.

- 13.Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси: постатейний показчик правових позицій Верховного Суду - Великої Палати та Касаційного кримінального суду (практика 2018 року) / О.М. Ткачук. Харків: Право, 2019. 250 с.
- 14.Кримінальний процес : підручник / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
- 15.Кримінальний процес : навч. посіб. для підгот. до іспиту / О.В. Капліна, М.О. Карпенко, В.І. Маринів та ін. Харків : Право, 2018. 297 с.
- 16.Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні : станом на 20 січ. 2018 р. / С.В. Банах, Р.Л. Степанюк, С.В. Петков та ін.; за заг. ред. М.В. Лошицького. Київ : Професіонал, 2018. 1270 с.
- 17.Основи кримінального процесу Федеративної Республіки Німеччина : навч. посібник / В. А. Савченко, Я.І. Соловій, В. І. Фелик, В. Д. Юрчишин. Х. : Право, 2017. 372 с.
- 18.Остафійчук Г. В. Кримінальне переслідування на досудових стадіях. Х.: Диса плюс, 2013. 222 с.
- 19.Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : монографія. Харків : Право, 2017. 256 с.
- 20.Паршак С. А. Процесуальний порядок забезпечення прав учасників кримінального провадження під час закінчення досудового розслідування : монографія / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. О. Юхна. Харків: Панов, 2016. 204 с.
- 21.Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх: монографія. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 252 с.
- 22.Рось Г. В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2017. № 2 (78). С. 290–299.
- 23.Тагієв С. Р. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України: теорія і практика : монографія. Чернігів: Десна, 2015. 512 с.
- 24.Токаренко К. В. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 20 с.
- 25.Сімонович Д. В. Проблеми структури та системності у кримінальному процесі України: стадії та окремі провадження: монографія. Харків: В справі, 2016. 443 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: проблеми кримінального процесу).
- 26.Смоков С. М. Запобіжні заходи та кримінально-процесуальні гарантії їх застосування: нав. посіб. Одеса : ОДУВС, 2015. 134 с.
- 27.Тертишник В. М. Кримінальний процес України: підручник. 7-ме вид., доповн. і переробл. К.: Алерта, 2017. 840 с.
- 28.Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія. Харків : НикаНова, 2014. 416 с.
- 29.Удалова Л. Д. Кримінальний процес. Загальна частина (альбом схем) навч.

- посібн./ Л.Д.Удалова, В.В.Рожнова, Д.П.Письменний. К.: Центр учбової літератури, 2014. 144 с.
30. Удалова Л. Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія / Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. К.: Центр учбової літератури, 2015. 176 с.
31. Фоміна Т. Г. Процесуальна характеристика запобіжних заходів, що обираються до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру. *Право і безпека*. 2017. № 2. С. 101-107.
32. Хабло О. Ю. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні: законодавча регламентація та проблеми застосування. *Держава і право*. 2014. Вип. № 63. С.231–237.
33. Шумило М. Є. Досудові і судові докази у КПК України. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. К., 2013. № 1. С. 82-87.
34. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.
35. Щериця С. І. Проблеми застосування кримінального процесуального закону відносно окремих категорій громадян України. *Порівняльно-аналітичне право*. № 6. 2014. С. 348–351.

Нормативно-правові акти:

1. Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU57K05U.html. (дата звернення: 01.09.2023)
2. Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (дата звернення: 01.09.2023)
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Конституція України: станом на 15 січня 2019 року. Харків : Право, 2019. 76 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 1 липня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 01.09.2023)
6. Кримінальний кодекс України: станом на 1 липня 2020 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення : 01.09.2023)
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права людини: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043. (дата звернення: 01.09.2023)
8. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 465. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF/page>. (дата звернення: 01.09.2023)
9. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань:

- Наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>. (дата звернення :01.09.2023)
10. Постанови Пленуму Верховного Суду України у справах кримінальної спеціалізації. Харків: Константа, 2018. 320 с.
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. №5076-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2887-12. (дата звернення: 01.09.2023)
12. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>. (дата звернення:01.09.2023)
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>. (дата звернення: 01.09.2023)
14. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>. (дата звернення: 01.09.2023)
15. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>. (дата звернення: 01.09.2023)
16. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Держ. прикордон. служби України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16.11.012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>. (дата звернення: 01.09.2023)
17. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
18. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. (дата звернення: 01.09.2023)
19. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 01.09.2023)
20. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>. (дата звернення: 01.09.2023)
21. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>. (дата звернення: 01.09.2023)
22. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>. (дата звернення:

01.09.2023)

23. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 р. № 266/94-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 01.09.2023)
24. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. (дата звернення: 01.09.2023)
25. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. (дата звернення: 01.09.2023)
26. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>. (дата звернення: 01.09.2023)
- Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>. (дата звернення: 01.09.2023)
27. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19/page>. (дата звернення: 01.09.2023)
28. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF>.
29. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю: наказ МВС України від 08.06.2017 р. № 480. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17/paran7#n7>. (дата звернення: 01.09.2023)

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <http://nlu.org.ua> – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого.
2. <http://www.court.gov.ua/vscourt> – офіційний веб портал судової влади в Україні.
3. <http://www.gp.gov.ua> – офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
4. <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
5. <http://www.minjust.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
6. <http://www.mvs.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
7. <http://www.nbu.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
8. <http://www.npu.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Національної поліції України.
9. <http://www.portal.rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
10. <http://www.pravoznavec.com.ua> – Електронна бібліотека юридичної літератури “Правознавець”.
11. <http://www.president.gov.ua>. – офіційний веб-сайт Президента України.
12. <http://www.reyestr.court.gov.ua> – єдиний реєстр судових рішень в Україні.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Формування у студентів знань щодо поняття, значення, класифікації загальних засад кримінального провадження та надання загальної характеристики кожної з них.

ВСТУП

Забезпечення прав людини і громадянина є однією з найсуттєвіших ознак правової держави. Однією з гарантій їх забезпечення виступають саме засади кримінального провадження.

Засади кримінального провадження - це закріплені в правових нормах вихідні (основні) положення, що виражають панівні в державі політичні і правові ідеї і визначають сутність організації і діяльності компетентних державних органів під час здійснення кримінального провадження.

Вивчення та пізнання засад кримінального провадження дає можливість зрозуміти сутність кримінального процесу, охарактеризувати його історичний тип та визначити рівень розвитку теоретичної думки та національної культури.

1. ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) вперше закріпив в окремій главі засади кримінального провадження. Така позиція законодавця показує, наскільки він надає велике значення основним положенням кримінального процесу.

Засади кримінального провадження - це визначальні, фундаментальні, імперативні положення щодо закономірностей і найбільш суттєвих властивостей кримінального процесу, які обумовлюють їх значення як засобу

для захисту прав і свобод людини і громадянина, а також для врегулювання діяльності органів та посадових осіб, які ведуть кримінальне провадження. Вони є керівними положеннями для закріплення завдань кримінального провадження, побудови його стадій, окремих проваджень, інститутів.

Ознаки засад кримінального провадження:

- 1) втілені у форму правових норм. Не можна вважати засадами ті наукові та політичні ідеї, що не знайшли відображення у нормах права;
- 2) вони є найбільш загальними, фундаментальними правовими положеннями; 3) на їх основі побудована і діє вся кримінально-процесуальна система;
- 4) діють на всіх або на більшості стадій кримінального процесу і обов'язково – під час судового розгляду;
- 5) порушення однієї із засад, як правило, призводить до порушення інших засад і тим самим до порушення законності при провадженні у кримінальному провадженні;
- 6) недотримання хоча б однієї із засад тягне за собою скасування прийнятих у кримінальному провадженні рішень та інші негативні наслідки.

У теорії кримінального процесу питання щодо **кількості і системи засад кримінального провадження** є одним із найбільш дискусійних. До цього часу учені не дійшли певної згоди з цього питання. Таке різноманіття кількості засад кримінального провадження нараховується за рахунок включення до їх системи положень, що не мають ознак засад, а є тільки їх елементами.

Усі суперечності з цього питання було знято після прийняття у 2012 році КПК України, який у ст. 7 визначив **22** загальні засади кримінального провадження, а саме: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі

притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Однак, те, що законодавець в статті 7 регламентував лише загальні засади кримінального провадження, дозволяє зробити висновок, що кількість засад кримінального провадження є більшою, аніж 22. Усі інші, що не були перераховані в статті 7 КПК України – не є загальними засадами та мають другорядне значення. Такий підхід до процесуальної регламентації дещо пом'якшує режим застосування під час кримінального провадження тих чи інших загальних правових положень, що містяться в інших статтях КПК України чи в інших законодавчих актах. На думку Л.М. Лобойка, завдання щодо однозначного визначення кількості принципів кримінального процесу заздалегідь приречене на невдачу, бо переважна більшість правових положень, що відносять до числа принципів процесу, є загальними для всіх або для декількох галузей права. В кримінально-процесуальному праві вони лише по-особливому проявляють свою дію.

Значення засад кримінального провадження проявляється в тому, що вони є:

- 1) першоджерелом і становлять основу інститутів кримінально-процесуального права;
- 2) гарантіями забезпечення прав і свобод людини та громадянина;
- 3) синхронізують систему процесуальних норм, забезпечують узгодженість кримінально-процесуальних інститутів та єдність процесуальної форми;
- 4) юридичною базою для тлумачення кримінально-процесуальних норм і вирішення суперечливих питань, сприяючи правильному правозастосуванню;

5) вихідними положеннями для вдосконалення окремих кримінально-процесуальних інститутів і правових норм, розвитку процесуальної форми й процесуальних гарантій правосуддя.

6) виступають основними орієнтирами, відповідно до яких і потрібно оцінювати ефективність функціонування механізму кримінальної юстиції.

Класифікація засад в процесуальній літературі відбувається в залежності від певних ознак, а саме:

1) за юридичною силою джерела, в якому вони закріплені, принципи поділяються на:

- *конституційні* - закріплені в Конституції України (головним чином у розділі 2 та в ст. 129);

- *спеціальні (інші)* - закріплені в інших законах - в першу чергу в КПК.

2) в залежності від розповсюдженості на галузі права принципи поділяються на:

- *загально правові*, тобто ті, що діють у всіх галузях права, але проявляють себе з певними особливостями в кримінально-процесуальному праві. До них відносяться наступні засади: верховенство права; законність; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканість; недоторканість житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканість права власності; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;

- *міжгалузеві (загально процесуальні, універсальні)* - діють у декількох галузях права і також по-особливому - в кримінально-процесуальному праві. До них належать: рівність перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в поданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їхньої переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження;

- *галузеві (спеціальні)* - діють лише в межах кримінального процесу. До них належать наступні засади: презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти

близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; публічність.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Засади кримінального провадження - це закріплені в правових нормах вихідні (основні) положення, що виражають панівні в державі політичні і правові ідеї і визначають сутність організації і діяльності компетентних державних органів під час здійснення кримінального провадження.

Значення засад кримінального провадження проявляється в тому, що вони є: першоджерелом і становлять основу інститутів кримінально-процесуального права; гарантіями забезпечення прав і свобод людини та громадянина; синхронізують систему процесуальних норм, забезпечують узгодженість кримінально-процесуальних інститутів та єдність процесуальної форми; юридичною базою для тлумачення кримінальних процесуальних норм і вирішення суперечливих питань, сприяючи правильному правозастосуванню; вихідними положеннями для вдосконалення окремих кримінально-процесуальних інститутів і правових норм, розвитку процесуальної форми й процесуальних гарантій правосуддя; виступають основними орієнтирами, відповідно до яких і потрібно оцінювати ефективність функціонування механізму кримінальної юстиції.

Систему засад складають відповідно до ст. 7 КПК України 22 загальні засади кримінального провадження, які класифікують за юридичною силою джерела на: конституційні та спеціальні (інші); в залежності від розповсюдженості на галузі права на: загально правові, міжгалузеві (загально процесуальні, універсальні) та галузеві (спеціальні).

2. ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЇХ ЗМІСТ

1. Засада верховенства права регламентована в ст. 8 Конституції України, ст. 8 КПК України, та полягає в тому, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Засада верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

За своїм характером цей принцип є багатоаспектним і включає низку компонентів, що утворюють його зміст. Сутність верховенства права розкрита у підходах Венеціанської комісії 2011 року, згідно з яких виділяють такі складові верховенства права:

- 1) Доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними і передбачуваними;
- 2) Вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону а не за розсудом;
- 3) Рівність перед законом;
- 4) Влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно;
- 5) Права людини повинні бути захищені;
- 6) Повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватених витрат та відсрочок;
- 7) Наявність справедливого суду;
- 8) Держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного так і національного права.

Виходячи з такого підходу та міжнародно-правових документів, слід виділити **обов'язкові елементи верховенства права**:

- 1) Законність;
- 2) Правова визначеність;

- 3) Заборона на свавілля;
- 4) Доступ до правосуддя, забезпечений незалежним та неупередженим судом;
- 5) Дотримання прав людини;
- 6) Недискримінація та рівність перед законом.

У сфері кримінального провадження особливого значення набуває такий аспект принципу верховенства права, як пріоритетність прав людини, оскільки саме в цій сфері правових відносин вони можуть бути суттєво обмежені.

2. Засада законності регламентована в ст 58 та п. 1 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 9 КПК України та полягає у вимозі точного і неухильного застосування законів органами досудового розслідування, прокуратури, суду, дотримання (виконання) всіма іншими суб'єктами кримінального провадження, державними і недержавними установами й організаціями, посадовими особами, громадянами приписів Конституції України, законів і відповідних нормативних актів.

Зміст засади кримінального провадження полягає, в тому, що:

- під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, начальник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК, міжнародних договорів України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

-прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

- закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК.

- у разі якщо норми КПК суперечать міжнародному договору України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору.

- кримінальне процесуальне законодавство застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

- у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, встановлені ч. 1 ст. 7 КПК.

3. Засада рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом регламентована в ст. 24 Конституції України, в ст. 10 КПК та полягає в тому, що жодна обставина не може стати підставою для надання будь-яких привілеїв або запровадження будь-яких обмежень, що суперечать приписам кримінально-процесуального закону щодо прав і обов'язків всіх суб'єктів провадження.

Зокрема, відповідно до ст. 10 не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. У випадках і порядку, передбаченому КПК, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями.

Таким чином, Конституція України та КПК передбачають рівність громадян перед законом, рівність їх перед судом, а також рівність прав у судочинстві. Перелік наведених у ст. 10 КПК України обставин, що не можуть бути підставою для порушення рівності громадян перед законом і судом, не є вичерпним, оскільки в статті є посилання на «інші ознаки»,

тобто на будь-які інші, крім тих, що перелічені. Таким чином, жодна обставина не може бути законною підставою для порушення рівності суб'єктів кримінального провадження перед законом і судом.

4. Засада поваги до людської гідності регламентована в ст. 28 Конституції України, ст. 11 КПК. Зміст цієї засади полягає в наступному:

- під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи;

- забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність;

- кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження.

5. Засада забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність регламентована в ст. 29 Конституції України, ст. 12 КПК і полягає в наступному:

- під час кримінального провадження ніхто не може триматися під вартою, бути затриманим або обмеженим у здійсненні права на вільне пересування в інший спосіб через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, інакше як на підставах та в порядку, передбачених КПК.

- кожен, кого затримано через підозру або обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення або інакше позбавлено свободи, повинен бути в найкоротший строк доставлений до слідчого судді для вирішення питання про законність та обґрунтованість його затримання, іншого позбавлення свободи та подальшого тримання. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого судового рішення про тримання під вартою.

- про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи в порядку, передбаченому КПК

- кожен, хто понад строк, передбачений КПК, тримається під вартою або позбавлений свободи в інший спосіб, має бути негайно звільнений.

- затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб під час кримінального провадження, здійснене за відсутності підстав або з порушенням порядку, передбаченого КПК, тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Зміст права на свободу і особисту недоторканність також розкривається в ст. 5 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, відповідно до якої «жодна людина не може бути позбавлена волі інакше, ніж відповідно до процедури, встановленої законом, у таких випадках, як: законне ув'язнення людини після її засудження компетентним судом; законний арешт або затримання людини за невиконання законного рішення суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом; законний арешт або затримання людини, здійснені з метою забезпечення її присутності перед компетентним правовим органом на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні злочину або якщо обґрунтовано визнається за необхідне запобігти вчиненню нею злочину або її зникненню після її вчинення; затримання неповнолітньої людини на підставі законного розпорядження з метою виховного нагляду або законне затримання неповнолітньої людини з метою забезпечення її присутності перед компетентним правовим органом; законне затримання людини для запобігання поширенню інфекційних захворювань, людей психічно хворих, алкоголіків, наркоманів чи бродяг; законний арешт або затримання людини, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, або людини, стосовно якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції.

Слід враховувати також зміст понять «недоторканність особи»

та «право недоторканності особи». Недоторканність особи (або особиста недоторканність) - це фізичний стан особи, який може бути порушений діями різних суб'єктів. Порушення недоторканності особи (особистої недоторканності) може бути як правомірним (наприклад, позбавлення волі за вироком суду), так і неправомірним (наприклад, безпідставний арешт). Таким чином, поняття недоторканності особи (особистої недоторканності) установлює межу, котру інші суб'єкти правомірно можуть перейти лише у випадках, прямо передбачених законом.

Право недоторканності особи - це право особи на державний захист від дійсно незаконних або незаконних, на її думку, посягань на недоторканність з боку будь-яких суб'єктів. Праву недоторканності особи кореспондує обов'язок усіх інших суб'єктів стримуватися від таких посягань та обов'язок держави захищати особу від них. На відміну від особистої недоторканності (недоторканності особи), право недоторканності особи, тобто право особи на державний захист, на законних підставах обмежити неможливо і будь-яка спроба зробити це завжди буде неправомірною.

Отже, всі правові акти, що встановлюють будь-які обмеження особистої свободи (наприклад, вирок суду про позбавлення волі за вчинений злочин), чи дії, в результаті яких обмежується особиста свобода (наприклад, арешт підозрюваного у вчиненні злочину), є обмежуванням недоторканності особи (особистої недоторканності). Тому можна говорити про те, що право недоторканності особи є своєрідною гарантією захисту особи від неправомірних посягань на її недоторканність.

6. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи регламентована в ст.30 Конституції України, ст. 13 КПК та полягає у тому, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК.

Право на недоторканність житла покликане забезпечувати свободу

особи від незаконних вторгнень у сферу її особистого життя і гарантується особі незалежно від того, є вона громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства. Недоторканність житла передбачає недопустимість проникнення будь-яких суб'єктів до житла без згоди осіб, які в ньому проживають.

Виключенням з цього правила, є невідкладні випадки, які перераховані в ст. 30 Конституції України та в ст. 233 КПК, а саме: пов'язані із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 254 КПК.

Відповідно до КПК, під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

При цьому недоторканність житла поширюється не лише на місце постійного проживання особи, а й на місця її тимчасового мешкання в готелях, санаторіях, будинках відпочинку тощо. Вчинення дій, спрямованих на

проникнення до житла особи, яка в ньому проживає, чи до іншого її володіння (гараж, господарські будівлі тощо), або незаконне проведення огляду чи обшуку житла чи вказаних будівель, незаконне виселення або вчинення інших дій, що порушують недоторканність житла особи, є злочином, передбаченим ст. 162 КК України.

7. Засада таємниці спілкування нормативно закріплена в ст. 31 Конституції, ст. 14 КПК та полягає у наступному:

- під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування;

- втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених КПК, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети;

- інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження.

8. Засада невтручання у приватне життя регламентована в ст. 32 Конституції України, ст. 15 КПК та полягає в тому, що посадові особи державних органів, які ведуть кримінальний процес, зобов'язані не втручатися у приватне життя особи.

Положення, що розкривають зміст цієї засади:

- під час кримінального провадження кожному гарантується невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя;

- ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди;

- інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому КПК України, не може бути використана інакше як для виконання завдань кримінального провадження;

- кожен, кому наданий доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації;

Проте охорона особистого і сімейного життя громадян не поширюється на ті його прояви, які суперечать інтересам інших громадян, держави і суспільства або порушують їх. Критерієм втручання є негативний з позиції суспільства зміст особистого життя, його невідповідність громадським і державним інтересам, його антисуспільний характер. Суд може втручатися у сферу особистого і сімейного життя у разі виникнення потреби захищати права і законні інтереси громадян, юридичних осіб і держави.

9. Засада недоторканності права власності регламентована в ст.41 Конституції України, ст. 16 КПК та полягає в наступному: позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК.

Тимчасове вилучення майна без судового рішення допускається як виключення лише на підставах та в порядку, передбачених КПК (ст. 168 КПК).

Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у ч.2 ст. 167 КПК майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

10. Засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини регламентована в ст. 62 Конституції України, в ст. 17 КПК та полягає у наступному:

-особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили;

-ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом;

- підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом;

- усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи;

-поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Засада презумпції невинуватості закріплюється також і в міжнародних правових документах, а саме: у ст. 11 Загальної декларації прав людини проголошується що «кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, доки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту»; у ч. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де зазначено: «кожен обвинувачений у кримінальному злочині має право вважатися невинним, доки винність його не буде доведена згідно з законом».

Виключень ця засада не має.

11. Засада свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї регламентована в ст.63 Конституції України, ст. 18 КПК та полягає у наступному:

- жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення.

-кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права.

-жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення.

12. Засада заборони двічі притягувати до кримінальної

відповідальності за одне і те саме правопорушення регламентована в ст. 61 Конституції України, ст. 19 КПК. Зміст зазначеної засади розкривається через наступні елементи:

- ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили.

- кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили.

13. Засада забезпечення права на захист нормативно закріплена в ст.ст. 59, 63 Конституції України, ст. 20 КПК та полягає в тому що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК.

Регламентований даний принцип і в міжнародних правових документах. Згідно з п. d ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права кожен має право «захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним самим захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли він не має достатньо коштів для оплати цього захисника». Аналогічне положення міститься і п. c ч. 3 ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

У випадках, передбачених КПК та/або законом, що регулює надання

безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави.

Участь у кримінальному провадженні захисника підозрюваного, обвинуваченого, представника потерпілого, представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, не звужує процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, третьої особи, щодо майна якого вирішується питання про арешт.

14. Засада доступу до правосуддя та обов'язковість судових рішень регламентована в ст. ст. 55, 129 Конституції України, ст. 21 КПК та полягає у наступному:

- кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.

- вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному КПК є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України.

- кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов'язків, у порядку, передбаченому КПК.

- якщо інше не передбачено КПК, здійснення кримінального провадження не може бути перешкодою для доступу особи до інших засобів правового захисту, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод в ст. 6 також розкривається зміст права на справедливий суд; «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справ упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунуто проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка

можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача.»

15. Засада змагальності сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості регламентована в ст. 129 Конституції України, ст. 22 КПК та передбачає наступне:

- кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК;

- сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК.

-під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу.

- повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором. У випадках, передбачених КПК, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримуватися потерпілим, його представником.

-захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником.

-суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Проте основними змістовними ознаками змагальності у досудовому провадженні є процесуальна рівність сторін та наявність незалежного та неупередженого суду. Усі інші ознаки, що

виділяються законодавцем та вченими-процесуалістами, поглинаються вищезазначеними, окрім розмежування основних функцій, що є її сутністю.

Процесуальна рівність сторін та наявність незалежного та неупередженого суду є самостійними, але водночас взаємопов'язаними і взаємозалежними одне від одного елементами змагальності, які лише у сукупності складають її зміст.

16. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів регламентована в ст. 23 КПК та полягає в наступному:

- суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно;

- не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього

дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК.

-суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК (ст. 225)

-сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом.

17. Засада забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності регламентується в ст. 55 Конституції України, ст. 24 КПК.

Згідно із ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право: звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Зазначена засада також регламентована і міжнародних нормативних актах. Так, відповідно до п. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, кожна держава зобов'язана забезпечити будь-якій особі, що перебуває у межах її території та під її юрисдикцією, ефективний засіб правового захисту у випадку порушення її прав і свобод. Згідно зі ст. 13 ЄКПЛ, кожен, чиї права та свободи, вказані в ЄКПЛ, було порушено, має право на ефективний захист в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Відповідно до ст. 24 КПК зміст засади на оскарження полягає в наступному:

-кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК;

-гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

18. Засада публічності регламентована в ст. 25 КПК та полягає в тому, що слідчий, і прокурор повинні на підставі наданих їм державою „правообов’язків” здійснити в офіційному порядку незалежно від позиції будь-яких суб’єктів всі процесуальні дії у кримінальному провадженні для досягнення мети кримінального процесу і задоволення таким чином загальносуспільних інтересів у сфері боротьби із злочинністю.

Отже, сутність принципу публічності полягає не в тому, що органи слідства і прокуратури не враховують під час провадження у кримінальних справах бажання і інтереси учасників процесу. Навпаки, ці органи повинні охороняти права і законні інтереси учасників провадження і зобов’язані задовольняти всі їхні законні і обґрунтовані клопотання, що мають значення для справи.

Зміст принципу публічності визначають такі правові положення: прокурор, слідчий зобов’язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

19. Засада диспозитивності регламентована в ст. 129 Конституції України, ст. 26 КПК та полягає в тому, що:

-сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх

прав у межах та у спосіб, передбачених КПК (право на ініціювання кримінального процесу шляхом надання інформації про вчинений злочин органам досудового розслідування, прокуратури і суду; право заявляти відводи; право розпоряджатися доказовим матеріалом; право заявляти клопотання; право оскаржувати дії, бездіяльність і рішення посадових осіб і органів, які ведуть процес);

-відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, передбачених КПК;

-слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише ті питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень КПК;

-кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

20. Засада гласності і відкритості судового провадження та його повне фіксування технічними засобами регламентована в ст. 129 Конституції України, ст. 27 КПК України та полягає насамперед у тому, що розгляд проважень у всіх судах є відкритим, крім випадків, передбачених законом.

Додатково зміст вищезазначеної засади розкривається у наступних положеннях:

-учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх

копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом.

- кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у випадках: 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній; 2) розгляду справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; 3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; 5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

- особисті записи, листи, зміст особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо слідчий суддя, суд не прийме рішення про їх дослідження у закритому судовому засіданні на підставі пункту 3 частини другої цієї статті.

- кримінальне провадження у закритому судовому засіданні суд здійснює з додержанням правил судочинства, передбачених КПК. На судовому розгляді в закритому судовому засіданні можуть бути присутні лише сторони та інші учасники кримінального провадження.

- під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому КПК.

-кожен, хто присутній в залі судового засідання, може вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі

пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

-судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення.

Винятки із принципу гласності обумовлюються положеннями міжнародних правових документів. Так, згідно з ч. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права «преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або - тією мірою, якою це, на думку суду, є строго необхідним, - за особливих обставин, якщо публічність порушувала б інтереси правосуддя; проте будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується матримоніальних спорів або опіки над дітьми». Аналогічні положення містяться і в ч. 1 ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

21. Засада розумності строків регламентована в ст. 28 КПК та полягає у наступному: -під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні

строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень;

-проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд;

-критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є: 1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо; 2) поведінка учасників кримінального провадження; 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

-кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.

-кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрите.

-підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК.

22. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження регламентується ст.10 Конституції України, ст. 29 КПК та розкривається у наступному:

-кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою.

-особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення.

-слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК.

-судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи щодо якої здійснюється провадження у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено КПК, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб. Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ:

КПК у ст. 7 передбачає 22 загальні засади кримінального провадження, а саме: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі

притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження. Зміст кожної з них розкривається у відповідних статтях Конституції України, КПК та міжнародно-правових документах.

ВИСНОВКИ

Засади кримінального провадження - це закріплені в правових нормах вихідні (основні) положення, що виражають панівні в державі політичні і правові ідеї і визначають сутність організації і діяльності компетентних державних органів під час здійснення кримінального провадження.

Значення засад кримінального провадження проявляється в тому, що вони є: першоджерелом і становлять основу інститутів кримінально-процесуального права; гарантіями забезпечення прав і свобод людини та громадянина; синхронізують систему процесуальних норм, забезпечують узгодженість кримінально-процесуальних інститутів та єдність процесуальної форми; юридичною базою для тлумачення кримінально-процесуальних норм і вирішення суперечливих питань, сприяючи правильному правозастосуванню; вихідними положеннями для вдосконалення окремих кримінально-процесуальних інститутів і правових

норм, розвитку процесуальної форми й процесуальних гарантій правосуддя; виступають основними орієнтирами, відповідно до яких і потрібно оцінювати ефективність функціонування механізму кримінальної юстиції.

Відповідно до ст. 7 КПК, до загальних засад кримінального провадження належать 22 засади: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження. Вищезазначений перелік не є вичерпним, оскільки ст. 7 регламентує лише загальні засади кримінального провадження.

Загальні засади кримінального провадження класифікують за юридичною силою джерела на: конституційні та спеціальні (інші); в залежності від розповсюдженості на галузі права на: загально правові, міжгалузеві (загально процесуальні, універсальні) та галузеві (спеціальні).

Всі засади кримінального провадження пов'язані між собою, постійно взаємодіють і лише реалізація усіх засад у їх сукупності та у взаємозв'язку може сприяти виконанню завдань кримінального судочинства.